

Jens Bruun Kofoed

Før Darwin – et forord til debatten om skabelse og evolution

Fredericia: Kolon, 2018. 216 sider.

Softcover. DKK 199,95. ISBN 978-87-8773-786-9

Sognepræst Jens Ole Christensen

Fredens og Nazareth Kirke

joc@km.dk

Lad os begynde med konklusionen: Dette er en virkelig læseværdig bog og et godt afsæt til at drøfte de syv dage, som mere end noget har splittet bibeltro kristne: Skabelsesdagene og forståelsen af dem. Og vel at mærke gøre det på et oplyst grundlag og et grundlag, der kan hjælpe os ud af de gensidige fordømmelser (især fra højre) og nedvurderinger (især fra venstre), som i årtier har præget denne debat.

Bogen er fuld af viden, indsigt og refleksioner og illustrerer med eftertryk et fænomen, jeg - som generalist - ofte har lagt mærke til: Det er utroligt, hvor meget frugtbar indsigt, det kaster af sig, når en specialiseret teolog fordyber sig i et stof i årevis, sådan som Jens Bruun Kofoed (JBK) har gjort, med sit efterhånden omfattende forfatterskab om urhistorien.

Dette er min hovedmelding, som ikke anfægtes af, at jeg mod slutningen af artiklen vil komme til at bruge en del ord på et større spørgsmålstegn, en mindre kritik og en vigtig efterlysning.

Over bogens første ca. 50 sider tegner JBK et billede af debatten, som den har forløbet især op gennem det 20. århundrede med forskellige varianter af ungjordskreationister, gammeljordskreationister og fortalere for teistisk evolution som de centrale aktører. Og perspektivet er både skandinavisk og rettet mod den amerikanske debat. En interessant iagttagelse er, at ungjordskreationismen, der regner med en skabelse på seks dage af 24 timer for max 10.000 år siden, er et forholdsvis nyt fænomen i debatten – i hvert fald som en stor aktør. Født efter ca. 1960. Der refereres en til tider temmelig hårdnakket og barsk debat, som – hvis jeg ikke fejllæser JBK – bogen især giver ungjordskreationisterne ansvaret for.

Et senere kapitel i bogen om fortolkningshistorien (s 102-24) bekræfter et billede, der tegner sig på nethinden: Under presset fra evolutionsteorien og Darwin sker der generelt set en skærpelse af kreationisternes positioner. Tilbage i teologiens historie har Augustin, Klemens fra Alexandria, Thomas Aquinas og mange andre, haft synspunkter, der i dag ville blive læst som bløde og

imødekomme over for evolutionslæren af mange kreationister. JBKs fremstilling sætter med andre ord spørgsmålstegn ved det ungjordske monopol, som i hele min levetid har præget missionsbevægelserne og KFS. Det fortjener han stor tak for.

Hermed giver JBK for øvrigt et eksempel på en mentalitetshistorisk mekanisme, der er grundigt beskrevet i historikeren Henrik Jensens bog ”Det Faderløse samfund” (Peoples Press 2006): En ideologi eller autoritet, der kommer under pres, vil i første omgang reagere ved at op-ideologisere og skærpe sine positioner. Først senere kolliderer den. Som en supernova, der bliver stor og lysende, inden den dør. Sagt med andre ord: Den skarpe ungjordskreationisme kan være et skridt mod skabelsestroens død. JBK og Henrik Jensens iagttagelser er i øvrigt i min optik en advarselsslampe til en del udgaver af skærpede teologiske positioner i nutiden. Skærpede positioner kan være begyndelsen til døden...

Fra side 47-101 beskriver JBK tre metodiske greb – han kalder det ”rammer” – diskussionen af skabelse og udvikling bør gøre brug af...

Dels en ”kalkedonensisk” ramme: Hermed mener han, at ligesom Jesus både er Gud og menneske, har Gud kommunikeret dobbelt til os, dels gennem naturen og skaberværket og dels gennem de åbenbarede ord. Og firkantet sagt, må disse to kommunikationsformer hverken adskilles eller sammenblandes. Dermed ender JBK i det, han kalder en blød konkordisme: Bibelen har sit interessefelt: At forkynde Guds virkelighed og frelseshistorie. Og naturen har sit: At vise os verdens faktiske tilstand. De to interessefelter lapper over, så de undervejs får udtalt sig om de samme felter, og de to stemmer skal vi på én eller anden måde have til at tale sammen. Sagt lidt mere konkret: Når Bibelen beskriver en skabelse på seks dage og naturen viser spor af årmillioners historie, må vi indlede en dialog mellem disse to og finde ud af, hvor de udtaler sig om hver sit, og hvor de lapper over, evt. støder sammen. Denne ramme er jeg grundlæggende enig med JBK i, idet jeg går ud fra, at han ikke forestiller sig, at de to ”bøger” er sidestillet i autoritet.

Dels en ”gallileisk” ramme: Udtrykket henviser til debatten om Gallileis opdagelse på 1500-tallet af, at solen og ikke jorden er universets centrum. Denne opdagelse førte efter en lang og vanskelig debat og overvejelse til omtolkning af en række bibeltekster. Guds bog (naturen) tvang læserne af Guds bog (Bibelen) til at læse visse tekster anderledes – i hovedsagen mere metaforisk - end de tidligere havde gjort.

Efter lang tids flirt blev de to – naturens og Bibelens verdensbillede – gift med hinanden. JBK mere end antyder, at vi nu er inde i en lignende proces. Denne ramme får jeg en ubehagelig mavefornemmelse af, da jeg ikke kan se, hvordan den beskyttes mod misbrug og endeløs glidebane. Men jeg har vanskeligt ved at finde et afgørende argument mod JBKs fremstilling.

Dels taler JBK om triagering: Teologiske spørgsmål har forskellig vægt og forskellige grader af alvor. Nogle er afgørende for, om der overhovedet er tale om kristendom (niveau 1), nogle alvorlige og vigtige, men højst konfessionsadskillende (niveau 2) og nogle er adiafora eller i det mindste mulige at leve med internt i kirkesamfundene (niveau 3). Det helt skarpe hjørne i bogen er et kort afsnit på den unummerede side 124, hvor JBK for mig lidt overraskende siger, at eksegetiske uenigheder må

placeres på niveau 2 eller 3. Denne grænsedragning gentages senere (s 164-65). Denne ramme er jeg stærkt ambivalent overfor: På den ene side tænker jeg selv i en lignende lagdeling af niveauer. Også selv om jeg aldrig før har hørt ordet triagering! På den anden side fik placeringen af eksegetiske spørgsmål på niveau 2 og 3 mig til at spænde hanen på min teologiske pistol. Mere om det ved det afsluttende spørgsmål.

I et forholdsvis langt – men ikke for langt – kapitel (s 127-186) bruger JBK sine metoder til at gennemlyse fire nøglespørgsmål (universets, livets, arternes og menneskets oprindelse), især med henblik på at triagere dem. Uden tvivl bogens vigtigste og vanskeligste afsnit. I og for sig ikke intellektuelt vanskeligt – faktisk skriver JBK enkelt og ligefremt om vanskeligt stof – men jeg havde undervejs vanskeligt ved at bevare overblikket over argumenter for og imod diverse placeringer. Men det skal ikke skjule, at her er megen dyb indsigt i spørgsmålenes natur, og at JBKs metode lukker op for mange indsigter. Jeg vil ikke gennemgå dette i detaljer, men kun nævne et punkt, som i mange år har optaget mig: Hvad betyder det, at verden var skabt god? Og kan denne godhed rumme, at der var kaos i naturen og lidelse og død i dyreverdenen og i menneskenes verden før syndefaldet? I større eller mindre grad kredser hele afsnittet s 150 -165 om dette vigtige emne. Og JBKs konklusion er, at det er en **mulig**, men ikke tvingende nødvendig læsning, at visse former for død, lidelse og kaos er muligt i verden før syndefaldet. Min meget subjektive opfattelse af det afsnit er, at det kræver en række ret spidsfindige tekstlæsninger, neglegering af nogle bibelske indicier og omskrivning af store dele af det samlede bibelske verdensbillede at nå frem til den konklusion, at død, lidelse og kaos i nogen form er mulig før syndefaldet. Men jeg gætter mig til, at med de forbehold, jeg ender med at lægge ind i denne sætning, føler JBK sig bekræftet i sin tese om, at det er muligt, og at triageringen placerer problemet på niveau 2 eller 3. Det står mig for øvrigt ikke rigtig klart, hvor grænsen i praksis går mellem niveau 2 og 3. De flyder så vidt jeg kan se over i hinanden.

Og hermed er vi fremme ved mit store **spørgsmålstegn**: Undervejs i læsningen var der nemlig et spørgsmål, som pressede sig mere og mere på, og det handler om JBKs metode. Hvis en teologisk metode skal være brugbar, må det enten kunne godtgøres, at den kan bruges på alle – eller mange – teologiske problemer eller begrundes, hvorfor den kun kan bruges på dette problem. Og mit spørgsmål lyder: Hvordan vil andre teologiske spørgsmål té sig, hvis de bliver eksponeret for JBKs tredobbelte metode (altså kalkedonensisk, gallieisk og triagerisk)? Og det er især kombinationen af disse metoder – det tredobbelte - der anfægter mig. For eksempel: Hvordan vil disse tre rammer behandle de centrale reformatoriske spørgsmål? Ligeså to spørgsmål, som af forskellige årsager, har fyldt meget i mit liv: Den interne evangelikale diskussion om annihilationslæren – altså læren om, at fortabelsen er udslættelse og ikke evigt helvede og diskussionen om homoseksuelt samliv og –ægteskab. Svaret må naturligvis komme an på en nærmere prøve – som sikkert ville fylde mindst lige så meget som denne bog - hvis de spørgsmål skulle besvares fyldestgørende. Men jeg ser en række problemer i horisonten: Vil flertallet af de reformatoriske stridsspørgsmål om retfærdiggørelsen af tro, sakramenter, to-regimenter mv. ikke ryge ned på niveau 2-3, hvis grænsen mellem niveau 1 og 2-3 går ved, om det er en eksegetisk uenighed mellem teologer med fælles hermeneutik, eller om det er et bibelsynsmæssigt spørgsmål? Eller, sagt på en anden måde: Var det ikke evangeliets inderste kerne, der var på spil i Wittenberg og Worms? Helt parallelt kan der spørges til annihilationslæren, hvor evangelikale teologer i disse år skriver langt og bredt med eksegetiske

krumspring, der minder om dem, der skal til for at få plads til død, lidelse og kaos i verden før syndefaldet. De fleste af disse, betragter det alene som et niveau 3 spørgsmål. At definere grænsen mellem niveau 1 og 2-3 som grænsen mellem det, der indbefatter bibelsyn og det, der alene er et spørgsmål om fortolkning, virker letsindigt på mig (s 124 og 165, jf. s 126,142). Det skal retfærdigvis bemærkes, at JBK både på side 97-98 og 186 definerer forskellen på niveau 1 og 2-3 lidt anderledes, nemlig som spørgsmål, hvormed den bibelske antropologi, harmatologi og soteriologi står og falder. Men kriterierne for, hvordan disse spørgsmåls alvorsniveau defineres, bliver jo temmelig afgørende, og her ser jeg en alvorlig psykologisk/teologisk fejlkilde: Det er en almenmenneskelig erfaring, at når der opstår uenighed, bliver der ofte ikke blot uenighed om substansen, men også om, hvor alvorlig uenigheden er. Og det er en teologisk erfaring, at de der ligger ”til højre” ser med større alvor på et problem, end de der ligger ”til venstre”. Konkret: Fordi, jeg ligger ”til højre” i spørgsmålet om lidelse, død og kaos før syndefaldet, erfarer jeg ofte, at jeg synes, der er mere på spil, end en del af dem, jeg taler med.

Det er tilsvarende også muligt at finde teologer, der betragter homoseksualitetsproblemet som et 3-spørgsmål. Enten ved at sige, at det er et eksegetisk spørgsmål eller ved på gallileisk vis at bringe ny videnskabelig erkendelse ind i diskussionen. Jeg var udsat for et konstant pres, i det udvalgsarbejde jeg deltog i i 2010 i kirkeministeriet, for at acceptere, at spørgsmålet blev rubriceret ned på et niveau, hvor det ikke var kirkeadskillende, fordi det var et spørgsmål om bibeltolkning. Dertil kommer, at det er enkelt at argumentere for – ud fra Guds bog i naturen eller i det mindste historien – at, glosen homoseksualitet bliver opfundet i 1800-tallet, og at der næppe var en egentlig homoseksuel identitet før dette tidspunkt. Inden da forholdt man sig alene til homoseksuelle (kaldet sodomistiske) handlinger.

Med andre ord: Kan et kalkedonensisk/galileisk princip ikke føre til et ægteskab mellem homoseksualiteten og den evangelikale verden sådan ad åre? Flirten er i gang, hvis nogen skulle være i tvivl! Og selv om det ikke skulle gå så langt, kan man spørge, om disse spørgsmål er værd de grænsedragninger, mange af os drager i disse år. Men man kan måske forsvare en Calmeyergatelinje eller frimenighedsdannelse ud fra et niveau 2 spørgsmål – men ikke ud fra et niveau 3 spørgsmål. Både i eksemplet med skabelse/evolution og homoseksualitet må man mere overordnet spørge, om kombinationen af det kalkedonensiske og gallieiske princip ikke indeholder en genresammenblanding, som fører til, at man besvarer bibelteologiske, naturvidenskabelige og (i homoseksualitetsdiskussionen) historiske spørgsmål i én pærevælling. Som når tesen om styret evolution lukker op for, at Gud på afgørende punkter kunne have sat evolutionen på standby for at skabe det første menneskepar (s 182-83). Jeg er (næsten) sikker på, at alternativet til konklusioner i denne retning er, at det kan godtgøres, at JBKs metode kun er brugbar over for spørgsmålet om skabelse og evolution. Men den argumentation kan jeg ikke se for mig. Dette er for mig alene et spørgsmål, men unægteligt også et yderst alvorligt spørgsmål, og jeg har brug for at trykteste JBKs metode yderligere, inden den sættes i handel!

Så til min mindre **kritik**: Det er tydeligt, at JBK bevidst vælger at holde sin egen holdning til grundspørgsmålet om forenbarheden af skabelse og evolution i baggrunden. Det er et valg, som han sikkert har sine grunde til. Jeg må bare sige, at jeg tror, det havde gavnet kommunikationen og

tydeligheden af bogen, hvis han indledningsvis eller afslutningsvis havde bekendt kulør. Nu kan man med udelukkelsesmetoden nå frem til en omtrentlig placering af JBK: Han er ikke ungjordskreationist (s 32), og han tager afstand fra planlagt evolution (s 186). Altså ligger han ét eller andet sted på skalaen mellem gammeljordskreationisme og styret evolution – altså en evolution, der opererer med, at Gud på afgørende punkter (ikke mindst menneskets skabelse) har grebet ind i processen. Dels synes jeg, det er lidt irriterende at skulle gætte sig til dette, og dels kommer jeg ikke uden om, at fordi jeg ikke helt ved, hvor jeg har JBK, så tager jeg mig adskillige gange i at spekulere på, om bestemte udtryksmåder er værdiladede.

Og så vil jeg afslutningsvis **efterlyse** endnu en bog. Om den skal skrives af JBK eller en anden, må andre afgøre: Bogen om evolutionsteoriens idehistoriske, filosofiske, etiske og kulturelle virkningshistorie. For jeg er ikke enig i det synspunkt, at evolutionslæren er etisk og filosofisk neutral. Den sætter sig dybe spor i vores kultur og måde at tænke på. Tænk bare på den status et begreb som evolutionspsykologer har fået i den moderne verden. Evolutionsteorien er via evolutionspsykologien og -biologien blevet tolkningsnøgle for forståelsen af en forbløffende mængde fænomener i vores tid: Køn, sex, fosterudvikling, stress, leg, madvaner, social adfærd, kognition, hjerneforskning, børneopdragelse, psykologiske tilpasningsegenskaber – for bare at nævne de temaer, jeg kommer i tanke om på stående fod. Jeg mener, at sognepræst Mads Jakob Thorlund Jakobsen har ret, når han i en hed debat i efteråret 2018 i Kristeligt Dagblad anførte, at evolutionsteorien har en (skadelig) indflydelse på vores kultur. Det problem må vi forholde os til, uanset hvordan vi læser de naturvidenskabelige og bibelske tekster. Når dertil kommer, at den i hvert fald i Danmark har fået status af at være indiskutabel, er den blevet en stormagt i vores sind. Den er én af de helt store tolkningsnøgler i den moderne verden. Samtidig er det tydeligt, at evolutionsteorien - berettiget eller uberettiget - anvendes af mange mennesker til at holde sig Bibelens og evangeliets Gud på afstand. Disse forhold bør optage os alle og gør det nødvendigt – for at bruge et 1970-er-udtryk – at udsætte evolutionsteorien for ideologikritik.